

# IN 'T HART VAN KENNEMERLAND

DOOR

F. W. VAN EEDEN.

(Vervolg van bladz. 263.)

Ook de oudtijds zoo landelijke en vruchtbare duinvlakte de Breesaap is sedert het graven van het kanaal en de opkomst van IJmuiden geheel van natuur veranderd. Nog zijn er zonnige laantjes en beschaduwde duinwegen met breed uitgestoelde eiken, maar de vochtige grasgronden, waar ik vroeger de *Triodia decumbens* en andere zeldzame planten vond, zijn meer en meer verdwenen en uitgedroogd, omdat het diepe kanaal al het water tot zich trekt. Op enkele lage plaatsen vond ik in de laatste jaren nog de violette *Orchis maculata* en *latifolia* en de witte *Purnassia*. Tegenwoordig is in den voorzomer de zandige grond tusschen de eiken overal bedekt met lichtblauwe hondsviooltjes.

Aan den voet der hooge groene duinen van Wijk-aan-Zee ligt thans een kolossaal badhuis, waar vele vermoeide en overwerkte Europeanen voor een wjl weer normaal trachten te worden; maar tusschen de nederige oude huisjes langs de smalle zandpaden groeien nog altijd de peperkers (*Lepidium latifolium*) met haar bijtend scherp smakende bladen en de boksdooorn (*Lycium barbarum*), de roodbloeiende stekelige klimplant onzer zeedorpen.

Van Wijk aan Zee noordwaarts leidt langs de duinhelling een oude heerweg naar Heemskerk. Die weg is ongelijk, zanderig, met grazige biermpjes. Links de duinen, rechts de lage weilanden, in de verte oostwaarts de zware hooge toren van Beverwijk en vóór ons het slanke spitse torentje van Heemskerk. Rechts hier en daar lage bosch-

randjes, waar het 's zomers verkwikkelijk is te rusten. Hier groeit een zeldzame plant, de *Centaurea amara*, van het geslacht der korenbloemen, lichtpaars, kenbaar aan de glanzend witachtige opgeblazen schubjes van het bloem-omhulsel en de kleine smalle bladen. Vele schoon bloeiende planten vergezellen haar: de donkerblauwe slangenkop, het gele walstroo, de witte koekoeksbloem, de gele pastinake, de agrimonia met haar lange smalle gele bloem-aren, de tijm met haar opwekkenden geur, de zilvergrijze duindoorn, de roode klaver, de fijne witte oogentroost, de groote witte ganzebloem, het moeras-torrekruid.

Aan de overzijde van den weg, langs de duinhelling zien we vrij talrijk de hoogroode *Anacamptis pyramidalis*, een Orchidee, die wij in Kennemerland alleen hier en in de Heerenduinen vonden.

Al verder gaande, zien wij links eene rij boerenwoningen, door oude zware boomen beschaduwd. Dit buurtje heet Heemskerkerduin en heeft, door zijn eenzame ligging, den naam nu en dan bannelingen uit de samenleving te herbergen. Hier komen we op den harden weg, die ons dwars door de weilanden regelrecht brengt tot Heemskerk. Dat dorpje heeft een landelijk oud karakter. De overoude grauwe kerktoeren heeft een baksteen spits; de huisjes zien er gezellig uit en zijn niet afgewisseld door moderne villaatjes. Langs de straat liggen hier en daar groote keisteenen, als waren we in het Scandinavisch diluvium, en werkelijk heeft dit landschap een heide-tint. De kerk ligt op een hoogte, door het kerkhof omringd. Rondom vormen de huizen een vierkant, het Forum van de Heemskerkers. Daar is ook de eenvoudige herberg, waar ik vaak heb uitgerust, onder een praatje met den baas of met een of anderen inboorling. Zulke onderwetsche herbergen met hare zindelijk gezande vloeren, geverfde tafeltjes, hangklokken en voorvaderlijke schilderijtjes boeien mij meer dan de moderne restauraties en cafés, die overal in de dorpen verrijzen, vooral langs de lijnen der tramwegen. Daar is de landelijke eenvoud verdwenen voor een schijn van weelde op ontevreden armoede geplakt. Die soort moderne beschaving is voor het volk als het dunne blaadje mahoniehout op de meubels eener verbasterde renaissance.

Evenzoo plakt ons altijd nog op hoofd-oefening berustend onderwijs een dun blaadje boekjeswijsheid op de ruwe maar oorspronkelijke kern des volks en vormt alzoo een karakterloos en verbasterd geslacht. Er is niets dat zoo dringend hervorming noodig heeft als ons onderwijs. Sedert de eerste school in ons land is gesticht, is het onderwijs nog

altijd gegrond op geleerdheid, boekjeswijsheid, en verkeert men nog altijd in de dwaling dat »geleerdheid» menschen vormt. Van daar zoo weinig vrucht van het onderwijs; van daar zooveel ontevredenheid en teleurstelling bij hen die van het werk hunner handen moeten leven. Ja, ik zeg niets te veel als ik de schuld van de algemeene ontevredenheid bij den handwerksstand voor de helft werp op de verkeerde richting in ons onderwijs.

Och dat de onderwijzers weer kinderen werden van de goede natuur! dat zij bij de kinderen ter school gingen en van hen leerden hoe zij hen moeten onderwijzen. Want de kinderen hebben nog den oorspronkelijken geest der menschheid, den scheppenden geest, die wonderen wrocht waar hij goed wordt geleid, maar onderdrukt, overgaat tot vernielzucht.

Maar ik kan hun gelukkig een wenk geven. In het Noorden, in Scandinavië kunnen zij leeren hoe men kinderen moet opvoeden, namelijk niet alleen door inspanning des hoofds, maar door vereende oefening van oog, hand en verstand. In geheel Scandinavië heerscht thans die heilzame methode, — overal, zoowel op de laagste scholen als op de universiteit. En als mijn wenk niet behartigd wordt, dan zullen spoedig de Noormannen ons de baas zijn, gelijk zij het voorheen waren van onze verzwakte Frankische overheerschers.

Van Heemskerk wandelen wij over een breeden boomrijken weg naar Assumburg, den ouden zetel der heeren van Assendelft, een nog vrij gaaf kasteel uit het begin der 16<sup>de</sup> eeuw, en voor 50 jaren nog bewoond. Het heeft iets logs en onschilderachtigs. Een ruim voorplein met zware boomen, een breede slotgracht, holle gangen en portalen, sombere zalen, nuchter uitzicht op onafzienbare weilanden; een koud en onvriendelijk karakter. En toch heeft dat kasteel, schoon historisch genoeg bekend en zonder mysteriën of legenden, mij altijd bijzonder aangetrokken. Want niet ver van daar, in het weiland liggen de kolossale grondvesten van een ander kasteel, waarvan historisch niets bekend is, alleen een paar sprookjes in oude kronyken.

Toen Assumburg gebouwd werd, was dit geheimzinnig slot reeds een puinhoop, want de eigenaar, GERRIT VAN ASSENDELFT, had later berouw dat hij zijn kasteel niet gesticht had op de oude erfplaats, »op die seer vaste mueren ende vervallen fundamenten, op dat de »gedachtenisze der oudheid, de ere van die stamme van de vergetenheid »soude verlossen.»

Van oudsher heette deze bouwval Oud-Haarlem, en nog is de plaats onder dien naam bij het volk bekend.

Vergun mij u een korte wijl af te leiden van de bosschen en duinen en u te brengen op dit geheimzinnig en weinig bezocht terrein.

Van Assumburg gaan wij den weg naar Beverwijk op en slaan de eerste laan links in, langs twee welvarende boerderijen. Ter zijde is een boschje met welig hakhout en grazige laantjes, waar de voormalige ijskelder van Assumburg, thans een zandig heuveltje, in het geboomte schuilt. Maar ons doel ligt verder. Aan het einde der laan, waar het weiland begint, zijn weder een paar boerderijen met schuurtjes van reusachtige baksteen en gebouwd, bewijzen dat nog in onzen tijd de bouwval niet is uitgeput.

Vóór ons ligt oud-Haarlem, een uitgestrekt weiland, waaraan wij in 't eerst niets bijzonders zien. Maar als we door het hek die groene vlakte opgaan, zien wij reeds dadelijk overal richels, dijkjes, bultjes en heuveltjes zoover het oog reikt. Hier en daar kan men op de oppervlakte de oude steenen uitgraven, reuzenmoppen met ruwe kalk gemetseld. In het midden van het terrein is een hoogte, waar het oude muurwerk nog duidelijk kan worden blootgelegd.

Op dit punt schijnt het, als waren er twee groote gebouwen geweest, met een breede gracht er tusschen.

Massa's gave steenen zijn reeds uit die grondvesten opgegraven en door de naburige bewoners gebruikt. Ook voor de herstelling van het huis Brederode zijn steenen van Oud-Haarlem gebezigd; en toch schijnt de bodem nog onnoemelijk veel steen te bevatten. Veertig voet diep zitten ze, zegt de eerwaardige oude landbouwer, die thans eigenaar van dit weiland is en van zijn eerste jeugd hier gewoond heeft.

Het reusachtig gebouw heeft zich uitgestrekt naar den kant van het dorp Assendelft. De omliggende streek heet van ouds »het Hof'', en alles bewijst een overoude uitgestrekte heerlijkheid.

Wat weten wij van dezen burg en zijn geschiedenis? Niets. De geschiedschrijver ADRIAAN DE JONGE (HADRIANUS JUNIUS) zegt in de 16<sup>de</sup> eeuw in zijn *Batavia*: »Het kasteel van Haerlem, aan den oever des strooms die naar Egmond vloeide gelegen, ziet op een rechten draad naar Haerlem toe, niet wijd van Heemskerk: het was van gebakken steenen gebouwd, welke eenen Roomschen voet een vierendeel in de lengte te boven gaan, een vijfde deel dik, bijna drie derde deelen breed: dat de zeer vaste vervallen muren zoo nog uitwijzen.»

Het was dus destijds een bouwval. Ja ik vermoed dat zulks reeds drie eeuwen vroeger het geval was, daar de in de oorkonden veel genoemde heer Simon van Haarlem in 1250 landerijen verleed onder

Heemskerk en daarbij gewaagt van zijne ouders, die van »die hofstede van Hairlem waren.” De baronnen van Haarlem zijn genoeg bekend; van 't jaar 1124 tot 1284 komen zij gedurig voor, meerendeels als getrouwe aanhangers van den graaf van Holland. Maar die moeten toen reeds in het tegenwoordige Haarlem gewoond hebben. In 't laatst der 14<sup>de</sup> eeuw trouwde de laatste vrouwelijke afstamming van dit geslacht, MABELIA VAN HAARLEM, met DIRK VAN ASSENDELFT, en sedert hebben de Heeren van Assendelft hun wapen met Haarlem gequartileerd gevoerd en zeker ook de oude goederen in beheer genomen.

Van verschillende kasteelen, die in deze streek en noordelijker door de graven van Holland ter beteugeling der Westfriezen zijn gesticht: Heemskerk, Reewijk, Poelenburg, Eenigenburg, Kroonenburg, is ten minste iets van de stichting en verwoesting bekend, van Oud-Haarlem niets hoegenaamd.

De hooge oudheid van Assendelft blijkt uit de oudste bekende oorkonde omtrent die plaats (van 't jaar 1063), waarin zij wordt genoemd »Ascmanedilf.” Ask beduidde zoowel de speer als de esch, uit wiens hout de schepen gebouwd werden; dus Askmannen »gewapende schippers”. De Noordsche zeeschuimers in de 10<sup>de</sup> eeuw waren als Askmannen bekend. Maar reeds veel vroeger, bij de Romeinsche en Grieksche schrijvers over ons land, wordt gewaagd van een sterkte »Asciburgium” aan den Rijn, — en ook deze naam beteekende »Schipperburg”. Over de ligging van dit Asciburgium is veel getwist, maar ik vermoed dat dezelfde naam aan meer plaatsen zal gegeven zijn.

Nader onderzoek moge uitwijzen of het overoude Assum, dat aan Assumburg zijn naam gaf, tot die plaatsen behoord heeft, maar stellig is het dat deze plaats, Oud-Haarlem, niet minder oud, zoo niet ouder is dan Assendelft.

Volgens de kronijk dagteekent de oorsprong van Haarlem van het jaar 506, toen een der Friesche koningen daar een burg vestigde. Ik pas deze overlevering niet toe op de stad Haarlem, maar op de plaats waar wij thans rondwandelen. En al mogen deze groote baksteenen niet van vóór de 10<sup>de</sup> eeuw dagteekenen, wat nog niet bepaald zeker is, dan nog blijft de waarschijnlijkheid, dat een houten of palissaden-sterkte later door een baksteengebouw is vervangen.

Maar nu komen wij tot eene voor de geschiedenis van ons volk en onzen bodem niet minder merkwaardige gevolgtrekking van onze bedevaart naar Oud-Haarlem:

Het geheimzinnig kasteel lag volgens de overlevering door JUNIUS

bewaard, aan een stroom, die noordwaarts vloeide. En ik ben door herhaald bezoek en door nasporingen in oude oorkonden tot de overtuiging gekomen, dat een breede stroom daar geloopen heeft, en dat die stroom vóór het ontstaan der Zuiderzee gevormd was door het IJ (als een voortzetting van den IJsel of den Rijn), de Krommenye, de Schermer en zoo langs Alkmaar, St. Pancras en Bergen met een breede monding bij Petten uitliep. Was hier niet de noordelijkste Rijnarm van TACITUS en POMONIUS MELA, de Rijnarm die het eiland der Bataven en Canninefaten van Friesland scheidde en door tal van meeren de zee bereikte? Als wij met deze vraag de geschiedverhalen nagaan en de oude kaarten bestudeeren, zien we verrassende uitkomsten. Op de oude kaart, door JOOST JANSZ. de Beeldsnijder, omstreeks 1575, op last van den Hertog VAN ALVA gemaakt, kan men een gedeelte van den stroom nog duidelijk herkennen.

Of deze rivierarm is geweest een voortzetting van den IJsel, die, na het meer Flevo gevormd te hebben, noordwaarts door Noordholland liep, of van den krommen Rijn, door de Vechtstreek van Utrecht tot Muiden, dient nog te worden beslist.

Misschien kan zelfs de plantengroei een bewijs voor dezen voormaligen Rijnarm bijbrengen. Reeds STARING heeft gewezen op de weilanden in de Vechtstreek, tusschen Utrecht en Muiden, met rooden gloed bedekt van de wilde zuring, het kenmerk van een breede kleibedding.

Lang geleden (*Album d. Nat.* 1867 bl. 311) heb ik het gevoelen van een Rijnmond bij Petten verdedigd, en sedert is dat gevoelen meer en meer versterkt, vooral nadat, door grondboringen zuidelijk van de Hondsboscher vaart, van Petten tot het N. H. Kanaal een regelmatige kleibedding is ontdekt, die niet van de Zijpe kan afkomstig zijn.

Maar ook historische bewijzen ontbreken niet.

Volgens de beroemde en vertrouwbare oorkonde van den abt REGINO zijn in het jaar 884 de Noðrmannen in Kinheim ingevallen en van daar den Rijn opgevaren tot Doesburg. De niet minder vertrouwbare *Annales Mettenses* laten die opvaring zelfs door het IJ geschieden. Nog in 1470 moet die Rijnmond niet geheel verstopt zijn geweest, want PHILIPPE DE COMINES meldt dat EDUARD IV, koning van Engeland, door den hertog van Warwick uit zijn rijk verjaagd, niet verre van Alkmaar in Holland kwam, om hulp van zijn neef KAREL DEN STOUTE te verzoeken. Zelfs in 1575 was die waterweg nog zoo

zoo breed, dat SONOY de geheele landstreek van Petten langs den Rekerdijk tot Alkmaar met bijten kon afzetten.

De namen Kamp (van een Romeinsch kamp), Hargen (van Hearn, heidensch gewijd bosch), Schorel (van Scar, een steilen heuvel), Bergen (een veilige ankerplaats), de koopstad Vronen, oudtijds Fronlo (aan Frô, de hoofdgodheid onzer vaders gewijd), de ligging van Alkmaar, Heilo (evenals Petten een der vijf moederkerken van Willebrord), oud-Haarlem, Adrichem (vermeld in de 8ste eeuw), Assendelft, dat alles laat zich door den loop des strooms verklaren.

Ook in de oud-Noordsche volksverhalen meen ik bewijzen te hebben gevonden. In de Olaf Helges Haraldsons Saga wordt vermeld dat deze koning eens door een droomgezicht geleid, een voorgenomen reis veranderde en met zijne vloot viel in *Pettoland*, waar hij de koopstad *Varandi* in brand stak. Dat met deze namen Petten en Vronen bedoeld worden, blijkt te zekerder, omdat dit Petto in dezelfde saga ook Tuscaland genoemd wordt, hetgeen overeenkomt met Tusenland, den overouden naam van een deel van Noordholland. Deze episode, zoover ik weet, nog niet aangehaald, is te merkwaardiger, omdat de Noordsche Saga's zoo arm zijn aan beschrijvingen van de vreemde landen, die door de Wikings bezocht werden. In dezelfde Saga wordt ook eenmaal de kust van Kinnlima in Friesland genoemd.

Vroeger heb ik gemeend dat een Rijnarm van Katwijk en Noordwijk noordwaarts liep langs Vogelenzang, Brederode en Velsen, maar dit gevoelen is eenigszins gewijzigd. Wel geloof ik aan een sprank of kil die in die richting geloopt heeft, maar deze moet waarschijnlijk gerekend worden tot de vaarten, die in overouden tijd zijn gemaakt voor het verkeer. Tot deze behoorde de gracht van Corbulo, die waarschijnlijk van Vlaardingen tot Leiden liep en zich aansloot aan een noordelijke vaart, waarvan in de Houtvaart en de Delf nog de overblijfsels bestaan. De reis van Willebrord, en de stichting zijner kerken te Vlaardingen, Oegstgeest, Velsen, Heilo en Petten wordt daardoor geheel verklaard.

Nog altijd staan wij bij oud-Haarlem en staren vragend op de uitgestrekte groene weide met dat geheimzinnige puin. Een droomerige koe suft op het heuveltje, waar eenmaal misschien een machtig geslacht in bloedigen strijd is ondergegaan.

Drie eeuwen geleden leefde nog de sage van heer LEM, den zoon van DIBBALT, koning van Vriesland, die een sterk kasteel bouwde aan de oevers van den Rijn, en die, gelijk zijn vader en grootvader, »eene reusinne tot huysvrouw hadde.»

Een andere sage zegt dat, toen dit kasteel werd ingenomen en verwoest, door den veroveraar aan de burgvrouw werd vergund het kostbaarste, dat zij bezat, met zich te nemen, van welke vergunning zij merkwaardigerwijs gebruik maakte om »haar man» te redden.

Deze overlevering lijkt op een vertaling van het verhaal van de vrouwen van Weinsberg.

Maar er is nog een ander sprookje van heer LEM dat ik nog wel zoo merkwaardig vind:

Toen heer LEM koning was, leefde er een reuzin, WALBERECH, die omtrent den Haag haar vee weidde. Zij was zoo groot dat zij om van Holland naar Engeland te komen midden door de zee liep. Het beurde op een maal, dat WALBERECH van huis was en haar vee in de weide had gelaten; terwijl zoo komt een schip met roovers, uit Engeland aangevaren die te Schevelingh geland, zijn naar haar hof gegaan en hebben het vee geroofd. Als WALBERECH 's morgens terug kwam en haar vee nergens zag, zoo is zij woedend naar de zee getreden en vervolgde het roofschip veel sneller dan de wind. Zij hield het schip met één vinger, doodde de roovers, at hun vleesch op en zoog hun bloed uit, en nam daarop haar geheele kudde weder terug. De koeien droeg zij aan de eene zijde, de paarden aan de andere, en de schapen liepen op haar hoofd rond.

In dit sprookje flikkert nog een schijnsel van den oud-Noordschen geest, die onze vaders bezielde, van den geest der Askmannen, van die wreede, gespierde helden, van dat volk van strijd en bloed, voor welk 't schande was op het bed te sterven.

Sprekende herinneringen aan die vaders leven nog in het oudste wapen van Haarlem en het wapen van Assendelft. Het eerste is een dorre boom, wiens beteekenis, sedert eeuwen raadselachtig, toch niet anders kan zijn dan de »Noorderboom», de gerechtsplaats in den heidenschen tijd, dienende als galg voor de overtreders der wet. Want te Haarlem was de vierschaar van Kennemerland. Later werd de »boom» vervangen door een »zwaard», het »christelijk» beeld der gerechtigheid. Onthoofden was bij de Christenen eervoller dan ophangen.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Met de herlevende heraldiek geef ik in bedenking om nu het zwaard te vervangen door een »eel».



Het Assendelftsche wapen is een wit paard en herinnert aan de heilige schimmels der Germanen, die bij elke plechtige samenkomst werden voorgeleid en bij de optocht der groote moeder werden aangespannen.

Van groot belang zou het wezen, als de grondvesten van oud-Haarlem eens nauwkeurig werden bloot gelegd en onderzocht. Dan zouden we beter kunnen oordeelen over den ouderdom en over de stichters en zeker merkwaardige feiten uit onze oudste geschiedenis in een helder licht brengen. Maar niemand heeft er aan gedacht. Misschien — als het in Egypte lag of in Klein-Azië... maar in Kennemerland....

Op den terugweg gaan wij rechts in het boschje, waar in het welige hooge gras overal de donkerviolette brunelle bloeit, een van onze schoonste wilde planten en van ouds als bruinelle, brunheil, om hare genezende kracht tegen een ziekte van de tong (bruin) geëerd. Hare bloemen zijn hier bijzonder groot; 't is als gevoelt zij hare waarde op den klassieken bodem.

Over een smal pad door de weilanden komen we in het hooge bosch van Marquette, een lusthuis uit de 17<sup>de</sup> eeuw, gebouwd op de plaats waar eens het slot Heemskerk stond. Misschien is geen streek in ons land op een betrekkelijk klein oppervlakte zoo rijk aan kasteelen geweest als dit gedeelte van Kennemerland. Maar hier was ook eeuwen lang de grens der Frankische heerschappij, die te vergeefs poogde de ontembare Westfriezen onder zich te brengen. Driemaal volgens de kronyken, zijn deze kasteelen door het woedende landvolk of in onderlinge twisten der heeren verwoest. Reeds in 1132 kwam FLORIS DE ZWARTE met de Westfriezen

»En hebben 's heren huse verbrant

»Waer so si stonden in Kennemerland.»

Het bosch van Marquette is statig en toch niet somber. De omgeving is hier duinachtiger, de grond zandiger dan bij Assumburg. Een breede laan leidt tot den hoofdingang. Dicht bij dien ingang groeit in het gras een plantje met half ronde, geplooid, met franje geboorde bladen en groenachtige bloemen. Het heette voorheen Onze Lieve Vrouwe-mantel, en was als wondheelend geacht. Die naam zal

wel uit den voorchristelijken tijd dagteekenen, want in Duitschland heette het ook Freya's mantel, en de Nederlandsche Freya heette Frô (goth. Frauja), een naam waaronder de Hoogste Macht werd geëerd, en waarvan de woorden Vroon, Vrolijk, Vroed, Vroom, maar vooral ook het woord »Vrouw» afkomstig is, een naamsafleiding die wijst op vereering van het vrouwelijk beginsel en op het Matriarchaat, dat hier in voorhistorische tijden moet geheerscht hebben.

Tusschen eikenhakhout leidt een breede grintweg ons op den straatweg naar Castricum en Alkmaar. Niet ver op dezen straatweg, links, ligt een weinig binnenwaarts de heuvel, waar oudtijds de graven van Holland als heeren van Kennemerland werden gehuldigd. Volgens de oudste overlevering werd de graaf door vier mannen op een schild omhoog geheven en als heer van Kennemerland uitgeroepen.

Over een vlondertje komt men van den weg op dezen heuvel, die door boschjes omringd en netjes onderhouden is. Bovenop staat een gedenksteen, in 1864 door wijlen den heer GEVERS VAN ENDEGEEST opgericht. Het doet ons goed, dat zulke eerwaardige plaatsen zoo zorgvuldig worden bewaard.

De heuvel is vroeger veel grooter geweest; hij heette van ouds de Scepelenberg, en was gewijd aan plechtige volksvergaderingen en rechtspleging. De hooge oudheid is door de opgravingen van wijlen dr. JANSSEN in 1864 aangetoond. JANSSEN vond daar sporen van lijkverbranding en overblijfsels uit den Romeinschen en Frankischen tijd. Ongetwijfeld zijn hier ook in den voorgrafelijken tijd de heeren van Kennemerland gehuldigd, zooals dit volgens TACITUS met BRINIO in 't jaar 70 is geschied. BRINIO was een Canninefaat, dus een Kennemer. Hij moet dus hier gehuldigd zijn.

Wij staan hier als Kennemers, op heiligen grond! Mannen als BRINIO en zijn voorgangers waren eenmaal onze ware, oorspronkelijke volkskoningen; veel meer dan de latere graven van Holland, leenmannen van een vreemden vorst. Maar de Romeinen zijn gekomen, en toen de Franken, en toen al die overheerschers uit Henegouwen, Beijeren, Bourgondië, Oostenrijk en Spanje, vreemde indringers, die onze nationaliteit trachtten te verzwakken en ons reeds te veel hebben vervreemd van den Noordschen stam, waartoe wij behooren.

De heuvel is meer breed dan hoog, maar het uitzicht is er merkwaardig. Over den straatweg het hooge geboomte met afwisselende welving; aan de andere zijde het lage hout en het uitzicht op de weilanden en de duinen. Hier is wel het hart van Kennemerland,

waar zeker heel wat gestreden is voor vrijheid en nationaliteit, eer Rome eindelijk de vrije Canninefaten tot zijn hulpstroepen vernederde.

Hier op BRINIO's heuvel wordt de overtuiging gewekt, dat onze nationale oorspronkelijkheid alle machten van buiten verre te boven gaat en elk Nederlander alleen daardoor kan zegevieren.

Wij wandelen een eindweegs op den langen, eentonigen straatweg noordwaarts en slaan spoedig linksaf een zandweg in, die ons weer in de duinen brengt. De duinen van hier tot Castricum vormen een zeer uitgestrekte en breede vallei, die voor een groot deel met hout is begroeid. De meeste reizigers, die bij het station Castricum uit het waggonraampje de hooge vooruitspringende duinen zien, vermoeden niet dat achter die woeste zandheuvels een liefelijke, boschrijke en vruchtbare vlakte verborgen ligt. Wie den moed heeft aan dit eenzame station uit te stappen en langs die hoogte de vallei binnen te gaan, zal niet teleurgesteld worden.

Eerst is de weg vrij zandig met breede wagensporen, maar bij het omgaan der duinen komen wij reeds op een grazige laan met vrij hoog hout ter weerszijden. Wij beklimmen de duinreeks en overzien van de hoogte een uitgestrekte vlakte, met hout begroeid, hier en daar door weiland afgewisseld en met grasland doorsneden. Deze vlakte is sedert de eerste helft dezer eeuw door wijlen Jhr. GEVERS VAN ENDEGEEST tot een welige landstreek herschapen. Te weinig is deze vlakte gekend, vooral bij de voorstanders der duinbeplanting en duinontginning. Zij kunnen hier leeren dat elke grondstreek een eigenaardige beplanting behoeft, dat niet het gedachteloos navolgen van het buitenland, maar met oordeel en onderzoek handelen bij duinontginning noodig is. Want had men deze vlakte met louter dennen beplant, dan zou het voordeel stellig veel minder zijn dan nu door veehouderij, hakhout en verhuring der jacht wordt opgeleverd.

Zeër ver westwaarts zien wij de duinen, die de vlakte aan de andere zijde begrenzen, en tusschen de boomen het herbergzame dak van de boerderij »de Brabandsche Landbouw».

Aan den ingang van het bosch ligt het welingerichte jachthuis met de woning van den opzichter. De lage, grazige, vochtige grond is vrij rijk aan Orchideeën, vooral *Orchis latifolia* en de kleine donker violette *Orchis Morio*. Deze laatste is vooral talrijk op een weilandje

van onzen weg afgescheiden door een begroeiden wal. Verderop, waar het zandig wordt, is de kleine *Centaurie* met hare lieve roode bloemen niet zeldzaam.

Het hout wordt hooger hoe meer wij de vlakke ingaan. In het midden is de bodem duinig en gaat de weg door een hoog dennebosch, dat schilderachtig het hakhout beheerscht.

De natuur is hier niet minder schoon dan in Bloemendaal en Velsen, en nog landelijker door de rust en stilte die er heerschen. Alleen het vee op de weilandjes en een enkele arbeider zijn alles wat ons in dit kalme landschap aan 't menschelijke gedoente herinnert.

Als we het bosch uitkomen, waar de opene duinen beginnen, zien we de boerderij, wier vriendelijke bewoner u gaarne vergunt bij zijn gezellige schouw uit te rusten. Dan kunt gij met hem spreken over den ouden tijd en over zijn voormalige landheeren Prins FREDERIK en Jhr. GEVERS, wier belangen hij met onverstoorbaren ijver heeft behartigd.

Voorbij de boerderij ligt het opene gedeelte der vlakke tegen de duingrens, in verschillende richtingen doorsneden door de hoepbeek, een smalle, dikwijls drooge geul, waar vroeger veel *Orchis* groeide. Die beek vormde ook een klein meertje, gekenmerkt door het waterdriblad, dat in Kennemerland zeldzaam is.

De duinen, die voor ons liggen, zijn niet hoog, maar verderop naar zee sterk afwisselend hoog en laag, zooals gewoonlijk in de nabijheid van het strand. Ik heb eens beproefd over de laatste duinreeks van Castricum tot Egmond te wandelen, doch de talrijke kloven en diepten maakten dit bezwaarlijk, zoodat we eindelijk den weg langs het duin moesten kiezen.

Een merkwaardig plantje, dat veel in deze duinen voorkomt, is de veldgentiaan, met vrij groote violetblauwe bloemen, die ik ook noordwaarts op de Bergerduinen vond, doch die zuidelijker op onze zeeduinen door de droogte des bodems meer en meer verdwijnt.

Maar wij gaan heden niet naar Egmond en keeren terug in het bosch, waar wij van twee niet algemeen voorkomende rozen, *Rosa gallica* en *Rosa cinnamomea*, langs het pad groeiende, een paar bloemen als herinnering aan deze wandeling meenemen.

Wij houden halt in het dorp Castricum, van daag ons einddoel. De naam is oud, ja klassiek, en herinnert aan een Romeensch kasteel, dat daar even zeker gestaan heeft als later het slot Kronenburg, dat in den Hoeksch-Kabeljauwschen twist is verwoest.

Castricum is een eenvoudig dorp, nog niet ontsierd door steedsche

villa's. De kerk toont in zijn muren, hier en daar met breede onbewouwen tufsteenblokken doorspekt, een hoogen ouderdom. In den Romaanschen toren zitten nog kanonkogels van 1799. Ter zijde van de kerk is een knekelput, waarin een ernstig stilleven van groene klittebladen en grauwe doodsbeenderen, verweerd en verknaagd en niet van van daag of gisteren. Een groen bemoste doodskop, rond, gedrongen, met laag voorhoofd, grijnst ons kalmuk-achtig aan. In den schedel is een rond gaatje. Zeker een Russisch grenadier, zooals er in 99 hier zooveel gevallen zijn.

Zoo kwamen achtereenvolgens Romeinen, Franken, Noormannen, Spanjaarden, Franschen, Engelschen en Russen »brandend en blakend'' in Kennemerland, en zij gingen voorbij als overdrijvende vrugte wolken. Maar wij vrije Kennemers zijn er nog altijd gebleven, en ook het vriendelijk landschap dat hier van jongs in onzen geest is opgegaan.

Haarlem, April 1890.

## A A N T E E K E N I N G E N .

*Asciburgium.* Het Asciburgium van TACITUS lag in de nabijheid van Meurs, waar nog een plaatsje Asburg moet te vinden zijn. Maar ook Aschaffenburg heeft op die afkomst aanspraak gemaakt. TACITUS noemt Asciburgium in zijn tijd nog bewoond, een der plaatsen aan de oevers van den Rijn, volgens de oude sage, door ULYSSES op zijn omdolingen naar het land der Kimmeriërs gesticht. Ver van zee kan het dus niet gelegen hebben. (*Tac. Hist.* IV, 33, *Germ.* 3.) Volgens GRIMM (*Gesch. der Deutschen Sprache*, 2e ed. I. 534) en SIMROCK (*Deutsche Mythol.* 293) zijn er meerdere plaatsen van dien naam geweest, en is het begrip van schip-stad nauw verwant aan de oudnoordsche mythe van Noatun, de woonplaats van Niörd, en de angelsaksische van Skaef, de voorstelling van 's menschen geboorte en dood, later overgegaan in den roman van den zwanenridder. Volgens FENKA (*Herkunft der Arier*, p. 179) is de Ulysses-Orendelsage van noordschen oorsprong.

*Haarlem.* Reeds vroeger heb ik de meening geuit, dat die naam (oudtijds Haralem) afkomstig is van 't angelsaks. Eorl, of het noorsch Jarl (heer). De overlevering die de Herulen (Herelinga, Harlingen) als stichters aanneemt, bevat wellicht waarheid. GRIMM uit het vermoeden dat die naam eigenlijk dezelfde is als »Jarlen'', en ziet ook in sommige Batavische namen Noordschen oorsprong. Zoo moet aan den naam van den dapperen CHARIOVALDA het Noordsch Hariolt beantwoorden. (*Gesch. der deutschen spr.*, 329, 408). Dit bewijst niet een invloed der Noormannen, zooals die der Wikings in de 9de en 10de eeuw, maar wel een veel vroegere oorspronkelijke eenheid der Nederlandsche en Noordsche volkstammen. De overlevering dat onze voorvaderen, zooals de Bataven op het bekende prentje van WAGENAAR, hier met pak en zak uit Duitschland zouden aangekomen zijn, houd ik voor niet genoegzaam gegrond.

De meer en meer waarschijnlijke onderstelling, dat de Arische volken niet uit Azië verhuisd zijn, maar zich in Noord-Europa-zelf hebben ontwikkeld, zal later misschien over alles een merkwaardig licht verspreiden. Ons land is stellig reeds diep in den voorhistorischen tijd bevolkt geweest. 't Schijnt thans nog te vermetel om de oude overle-

vering, die het mensdrom van uit één middenpunt de aarde liet bevolken, onwetenschappelijk te noemen.

*Noordelijke Rijnarm.* Vele oorkonden leveren de bewijzen van den rivier-arm door Noordholland en de uitmonding bij Petten. De giftbrief van keizer Hendrik IV, 30 April 1064, gewaagt van het graafschap »in Westerlingae et circa oras Rheni, cum omnibus ad bannum regni pertinentibus etc. hoc est abbatia Eekmunde'' (V. D. BERGH Oork. boek van Holl.-Zeel. N<sup>o</sup>. 86). De giftbrief van Karel Martel (8ste eeuw) vermeldt »de hofstede Adrichem'' aan een rivier die naar zee loopt. (Id. N<sup>o</sup> 2); die van graaf Arnulf (993) noemt Bergen liggende bewesten den Rijn (Id. N<sup>o</sup>. 68); een dijk tusschen Bergen en Alkmaar wordt genoemd in een oorkonde van 1212 (id. N<sup>o</sup> 227); dijken tusschen Hargen en Schoorl in een leenbrief van 1251 (id. N<sup>o</sup> 841), een overdijking van de Crommenije 1357 (*Handv. van Assendelft*, p. 95); een Rijudijk bij Petten in een brief van Hertog FILIPS 1433 (*Nijhoff's bijdr.* 9, 282). Verder zie men CLUVERIUS, *van de uitloopen van den Rijn*, Amst. 1719, blz. 233, 258. Voor de uitmonding bij Petten pleit ook de afstandsopgaaft van PTOLEMAEUS, volgens welke de zuidelijke Rijn-arm uitliep in het Haringvliet, de middelste bij Katwijk en de noordelijkste bij Petten. (Zie OTTEMA, *Loop der rivieren* enz. *Vrije Fries IV.* 114.) En hiermede vervalt ook alle bedenking tegen de Canninefaten als Kennemers en behoeven ze niet meer bezuiden Katwijk te worden verbannen.

Volgens STARING is een oude Rijnbedding tusschen Utrecht en Muiden ontwijfelbaar. (*Bodem v. Nederland I*, 17, 243, 350, 351.) Een voormalige Rijnarm van Wijk bij Duurstede over Utrecht door Noordholland, met uitmonding bij Petten werd ook vermoed door SCHELEMA (*Letterk. Mengelw.* IV, 2 62). In de 10de eeuw worden echter Rijn en Vecht reeds afzonderlijk genoemd (V. D. BERGH Oork. boek N<sup>o</sup>. 50). ACKER STRATINGH betwist de eenheid van Rijn en Vecht op geologische gronden. De meening dat het meer Flevo gelegen heeft waar het zuidelijk gedeelte der Zuiderzee is en de Rijn uit het meer komende, noordwaarts heeft voortgelopen, is gegrond op de opgaven van POMONIUS MELA (SCHELEMA a. b. blz. 62). In het denkbeeld dat het IJ een voortzetting van den IJsel geweest is, vind ik veel aannemelijks. STARING neemt in Rijn en IJsel een voormaligen samenhang aan. Over het IJ als een overouden rivierarm vindt men aanduidingen in oude geschriften, vermeld bij ACKER STRATINGH, *Aloude staat der Ned.* III, 56.

Op eene kaart van het Hoogheemraadschap van Rijnland (van 1566, gemerkt B, 2) vond ik ten noorden van het Wijkmeer nog het overblijfsel van een waterloop, »het Casegat'', waardoor »men plaecht te varen voor dit verstopte door de opmodder des vloets.''

Belangrijk is ook de uitkomst van grondboringen aan de zuidzijde van de Hondsboscher Vaart, van Petten tot het Noordholl. Kanaal, gedaan door den heer F. J. Krieger in 1868, waarbij eene kleibedding in die richting is aangetoond; en niet het minst krachtige bewijs is de aanwezigheid van een zandbank voor Petten, waarop ik door den heer J. F. W. Conrad ben opmerkzaam gemaakt.

Een gedeelte van de Ham boven Alkmaar heette vroeger de Oude Rijn (ACKER STRATINGH, I, 196). Ook bij Uitgeest was vroeger een »Oude Rijn'' bekend. (Id. I, 182). Volgens de *Handv. van Assendelft* kon men in 1543 nog varen van Alkmaar naar het Berger meer.

Van de kronijken van MELIS STROKE en anderen gewaag ik hier niet, daar deze hun stof toch uit de bovengenoemde oorkonden hebben geput, Anders kon ik nog heel wat aanhalen; d. a. uit de Kronijk van Medemblik, p. 185: »de Hondsboschen aan de Suitkant van het dorp Petten, waar de Rijdeuren vroeger plaachten te staan.''

Omtrent het *Huldtooneel in Kennemerland* vindt men omstandige mededeelingen van Dr. JANSSEN in de *Handel. en Meded. der Nederl. Maatsch. van Letterk.*: 1864, bl. 123 en in de handschriften van dezen voortreffelijken onderzoeker, bewaard in de Leidsche Bibliotheek en mij door dr. DU RIEU welwillend ter inzage gegeven.

De tocht van Koning Olaf is vermeld in de *Heimskringla* van SNORRE STURLOSON (uitg. FERINGSKIOLD; 1697, p. 382, 390 en vert. MOHNICKE, Stralsund 1837, I, p. 490, 491).